

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 09.09.2020, sp. zn. 31 Cdo 684/2020, ECLI:CZ:NS:2020:31.CDO.684.2020.1

Číslo: 37/2021

Právní věta: I. Nejistou nebo neurčitou ve smyslu § 1987 odst. 2 o. z. je zpravidla pohledávka, která je co do základu a (nebo) výše sporná (nejistá), a jejíž uplatnění vůči dlužníku formou námitky započtení vyvolá (namísto jednoznačného, tj. oběma dotčenými stranami akceptovaného zániku obou pohledávek v rozsahu, v jakém se kryjí) spory o existenci či výši pohledávky užitě k započtení. II. Likvidita pohledávky užitě k započtení je hmotněprávním předpokladem započtení; není-li taková pohledávka „jistá a určitá“, odporuje započtení ustanovení § 1987 odst. 2 o. z. a je zpravidla (relativně) neplatné. Dovolá-li se věřitel pohledávky, proti které je započítáváno, vůči dlužníku relativní neplatnosti jeho právního jednání (jednostranného započtení), účinky započtení nenastanou (pohledávka, proti které je započítáváno, nezanikne).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 09.09.2020

Spisová značka: 31 Cdo 684/2020

Číslo rozhodnutí: 37

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Výklad právních jednání (o. z.) [Právní jednání (o. z.)], Započtení pohledávky

Předpisy: § 1987 o. z.

§ 556 odst. 1 o. z.

§ 97 odst. 1 o. s. ř.

§ 98 o. s. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání žalované zrušil v prvním, druhém a čtvrtém výroku rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 20. 2. 2019, sp. zn. 25 Co 285/2018, a věc v tomto rozsahu vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Okresní soud Plzeň-sever rozsudkem ze dne 18. 7. 2018, č. j. 308 C 62/2015-279, uložil žalované zaplatit žalobci 423 229,70 Kč s příslušenstvím (výrok I), zamítl žalobu co do částky 574 359 Kč s příslušenstvím (výrok II) a rozhodl o nákladech řízení (výrok III.).

2. Vyšel přitom (mimo jiné) z toho, že:

[1] Žalobce (jako zhotovitel) a žalovaná (jako objednatel) uzavřeli dne 16. 6. 2014 smlouvu o dílo č. 9/2014 (dále též jen „smlouva“), jejímž předmětem bylo „provedení dlaždičských a stavebních prací na SO F 1. 2. - komunikace a zpevněné plochy (sektor A, B, C a parkoviště)“, na pěší zóně (třída M.) v P., ve smlouvě dále podrobněji specifikovaných, za cenu 6 343 246,50 Kč včetně DPH.

[2] Podle článku IV. smlouvy měla být cena díla placena průběžně, vždy po 21 dnech, na základě potvrzeného soupisu provedených prací a faktury vystavené žalobcem. Závěrečná faktura (za poslední měsíční plnění) měla být zaplacená do 15 dnů ode dne předání kompletního díla a odstranění vad a nedodělků.

[3] Podle článku V. odst. 11 smlouvy „v případě prodlení platby delší než 5 dnů odstupuje dodavatel od smlouvy o dílo“.

[4] Zhotovitel se zavázal dílo provést v době od 1. 7. 2014 do 12. 10. 2014.

[5] Pro případ prodlení zhotovitele s dodáním díla byla sjednána smluvní pokuta.

[6] Pro případ, že zhotovitel neodstraní vady díla ve sjednaných lhůtách, byl objednatel oprávněn zajistit odstranění vad na náklady zhotovitele (článek IX odst. 4 smlouvy). Pro případ, že zhotovitel nedostatečně zajišťuje kapacity na staveništi, neplní sjednaný harmonogram prací nebo nedodržení tohoto harmonogramu hrozí, a nezjedná nápravu ani k výzvě objednatele, byl objednatel oprávněn zajistit chybějící výkony náhradními kapacitami na účet zhotovitele (článek XI. odst. 3 smlouvy).

[7] Žalobce a žalovaná se dále dohodli, že žalovaná uhradí z důvodu nepřipravenosti povrchu na pokládku dlažby platbu nahrazující výdaje žalobce za zajištěné personální zdroje a pronajaté stroje a nástroje, a to ve výši 23 000 Kč za den.

[8] Žalobce vyúčtoval žalované

- cenu za práce provedené v období od 1. 8. 2014 do 25. 8. 2014 a dále výdaje podle předchozího bodu za 4 dny v celkové výši 92.000 Kč (faktura č. 31/2014 na celkovou částku 284.061 Kč, splatná dne 1. 10. 2014),

- cenu za práce provedené v období od 26. 8. 2014 do 25. 9. 2014 v celkové výši 841.978 Kč (faktura č. 34/2014, splatná dne 26. 10. 2014),

- cenu za práce provedené v období od 26. 9. 2014 do 25. 10. 2014 v celkové výši 458.727,40 Kč (faktura č. 39/2014, splatná dne 21. 12. 2014), a

- cenu za práce provedené v období od 26. 10. 2014 do 26. 11. 2014 v celkové výši 301.996 Kč (faktura č. 43/2014, splatná dne 18. 1. 2015).

[9] Žalovaná žalobci neuhradila (mimo jiné) částku 92.000 Kč, vyúčtovanou (z titulu výdajů vynaložených žalobcem v důsledku nepřipravenosti povrchu na pokládku dlažby) fakturou č. 31/2014.

[10] Žalovaná uplatnila v řízení námitku započtení své pohledávky za žalobcem ve výši 6.252.108,84 Kč, vzniklé z titulu smluvní pokuty za prodlení s předáním předmětu díla, a dále pohledávky ve výši 1.404.303,18 Kč z titulu nákladů vynaložených v souladu s články IX. odst.

4 a XI. odst. 3 smlouvy.

3. Na takto ustaveném základě soud prvního stupně – shledává oprávněným nárok žalobce na zaplacení výdajů vynaložených žalobcem v důsledku nepřipravenosti povrchu na pokládku dlažby ve výši 69.000 Kč (třikrát 23.000 Kč za 3 dny, odsouhlasené ve stavebním deníku) – uzavřel, že se žalovaná dostala do prodlení s úhradou faktury č. 31/2014 (splatné dne 1. 10. 2014) a žalobce od smlouvy o dílo odstoupil v souladu s článkem V. odst. 11 smlouvy ke dni 6. 10. 2014. Odstoupení má dle § 2004 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále též jen „o. z.“), účinky do budoucna, neboť jde o dílčí plnění a přijatá dílčí plnění (provedení pokládky dlažby) měla pro objednatele význam.

4. Soud prvního stupně shledal žalobu důvodnou i v rozsahu částky 124 866 Kč, jejíž zaplacení se žalobce domáhá z titulu ceny prací, vyúčtované fakturou č. 34/2014 (na niž žalovaná plnila toliko částečně); provedení těchto prací bylo žalovanou potvrzeno ve stavebním deníku. Naopak nárok na zaplacení ceny prací dle faktury č. 43/2014 soud žalobci nepřiznal, neboť rozsah prací a výkonů uvedený v předmětné faktuře nebyl odsouhlasen žalovanou (jejím vedoucím stavby).

5. Jde-li o cenu prací vyúčtovanou fakturou, soud prvního stupně zdůraznil, že část těchto prací byla provedena až po odstoupení od smlouvy, v důsledku čehož žalobci vznikl nárok na nahrazení bezdůvodného obohacení získaného žalovanou. Provedení prací vyúčtovaných fakturou č. 39/2014 sice žalovaná potvrdila, ze stavebního deníku však plyne, že zhotovené dílo trpělo vadami. Soud proto přiznal žalobci nárok na zaplacení 50 % z částky 458 727,40 Kč vyúčtované fakturou, určuje výši nároku dle § 136 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), podle své úvahy, neboť výši nároku by bylo možno zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo vůbec.

6. Námitku započtení shledal soud prvního stupně nedůvodnou. Nárok na smluvní pokutu z důvodu prodlení žalobce s předáním díla mohl vzniknout až v důsledku porušení povinnosti předat dílo dne 12. 10. 2014. Odstoupil-li žalobce od smlouvy ke dni 6. 10. 2014, nemohl žalované vzniknout nárok na smluvní pokutu za prodlení s předáním díla. Taktéž pohledávka ve výši 1.404.303,18 Kč z titulu nákladů vynaložených v souladu s články IX. odst. 4 a XI. odst. 3 smlouvy nemohla žalované vzniknout, neboť jde o náklady vynaložené až po 6. 10. 2014, tedy poté, kdy smlouva zanikla.

7. K odvolání žalobce i žalované Krajský soud v Plzni rozsudkem ze dne 20. 2. 2019, č. j. 25 Co 285/2018-332, rozsudek soudu prvního stupně ve výroku I potvrdil (první výrok), ve výroku II. změnil tak, že uložil žalované zaplatit žalobci částku ve výši 229 363,70 Kč s příslušenstvím (druhý výrok), a ve zbývajícím rozsahu potvrdil (třetí výrok), a rozhodl o nákladech řízení před soudy obou stupňů (čtvrtý výrok).

8. Odvolací soud shodně se soudem prvního stupně dovodil, že žalobci (jako zhotoviteli) vznikalo právo na zaplacení (části) ceny díla průběžně, okamžitě, kdy žalovaná odsouhlasila rozsah prací uvedený ve fakturách. V rozsahu, v němž soud prvního stupně žalobě vyhověl, považoval odvolací soud rozhodnutí za správné.

9. Oproti soudu prvního stupně měl však odvolací soud za to, že smlouva nezanikla v důsledku odstoupení žalobce. Zdůraznil, že žádný z účastníků se odstoupení nedovolal, přičemž zákon pojem automatického odstoupení od smlouvy nezná. Smlouva může zaniknout zejména dohodou účastníků, odstoupením jedné či druhé smluvní strany, uplynutím doby, apod. Podle odvolacího soudu nelze úvahu o automatickém odstoupení založit na článku V. odst. 11 smlouvy; ujednání by muselo být „daleko pregnantněji formulováno, aby nevzbuzovalo pochybnosti“. Jelikož však žalobce nemohl dílo dokončit, neboť bylo prováděno (dokončováno) jinými subjekty, lze uzavřít, že smlouva zanikla pro nemožnost plnění.

10. S ohledem na uvedené odvolací soud uzavřel, že žalobce má právo na zaplacení celé ceny prací vyúčtovaných fakturou č. 39/2014 (nikoliv pouze její poloviny); proto částečně změnil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku II.

11. Jde-li o námitku započtení pohledávky žalované na zaplacení smluvní pokuty ve výši 6 252 108,84 Kč za prodlení žalobce s provedením díla, odvolací soud poukázal na spornost okolností významných pro posouzení vzniku nároku žalované, a dovedl, že její prokázání „bude velmi náročné důkazně, tudíž i časově“. Jde proto o pohledávku nejistou. Odvolací soud uzavřel – odkazuje na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 10. 2018, sp. zn. [28 Cdo 5711/2017](#) – že je na místě aplikovat § 1987 odst. 2 o. z., podle něhož pohledávka nejistá nebo neurčitá není způsobilá k započtení.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

12. Proti prvnímu, druhému a čtvrtému výroku rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná včasné dovolání, jehož přípustnost opírá o § 237 o. s. ř., majíc za to, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení tří otázek hmotného a procesního práva, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, a dále jedné otázky hmotného práva, která dosud v rozhodovací praxi dovolacího soudu nebyla vyřešena. Navrhuje, aby Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu v napadeném rozsahu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

13. Odvolací soud podle přesvědčení dovolatelky vyřešil v rozporu s ustálenou rozhodovací praxí Nejvyššího soudu:

[1] „otázku povinnosti odvolacího soudu zabývat se námitkou započtení jako procesní obranou žalované proti nároku žalobce uplatněnému v žalobě“,

[2] „otázku posouzení kompenzability pohledávky uplatněné žalovanou v rámci procesní obrany, pokud taková pohledávka vyplývá ze stejného právního vztahu jako pohledávka uplatněná žalobou“ a

[3] „otázku přezkoumatelnosti rozsudku odvolacího soudu“.

14. V rozhodovací praxi dovolacího soudu dosud neřešenou je pak podle dovolatelky „otázka smluvní volnosti stran ujednat si zánik závazků vyplývajících ze smlouvy o dílo odstoupení od smlouvy tak, že k přivození zamýšleného odstoupení od smlouvy již není třeba žádného dalšího jednání té ze smluvních stran, k jejímuž odstoupení od smlouvy má v případě splnění dohodnutých podmínek dojít“.

15. Jde-li o první dvě otázky, dovolatelka poukazuje na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 3. 2018, sp. zn. [28 Cdo 852/2017](#), jakož i na nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. [III. ÚS 1020/16](#), z nichž vyplývá, že vznes-li účastník řízení před soudem jako obranu proti žalobě námitku započtení, je soud povinen se touto jeho obranou zabývat.

16. Opačný závěr nelze podle dovolatelky dovozovat ani z rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. [28 Cdo 5711/2017](#). V této souvislosti zdůrazňuje, že jí započtené pohledávky vznikly ze stejného právního vztahu jako pohledávky uplatněné žalobou, a již proto je nelze považovat za nekompenzabilní ve smyslu § 1987 odst. 2 o. z. Navíc, všechna skutková zjištění potřebná pro jejich posouzení se podávají z obsahu spisu; jejich prokazování by proto nevedlo k prodloužení řízení. Rozhodnutí odvolacího soudu dovolatelka považuje v tomto ohledu za nepřezkoumatelné, a navíc překvapivé, neboť odvolací soud změnu právního názoru na tuto otázku neoznámil, a neumožnil tak žalované na ni odpovídajícím způsobem reagovat.

17. Jde-li o čtvrtou otázku, má dovolatelka za to, že smluvní ujednání obsažené v článku V. odst. 11 smlouvy je dovolené (neodporuje zákonu ani dobrým mravům), „jednoznačné, nepotřebuje žádné upřesnění a nelze mít za to, že by připouštělo jiný výklad, než že projev vůle obou smluvních stran směřoval k zániku smlouvy odstoupením žalobce, pokud nastanou okolnosti v tomto ustanovení smlouvy předvídané (...), aniž by k zániku smlouvy bylo třeba jakéhokoliv dalšího jednání žalobce“. Na řečeném podle dovolatelky nic nemění ani skutečnost, že žalobce na „existenci podmínky odstoupení“ zřejmě „zapomněl“.

18. Opačný závěr odvolacího soudu má dovolatelka za nedostatečně odůvodněný, a tudíž i za nepřezkoumatelný.

19. Žalobce považuje napadené rozhodnutí za správné a respektující judikaturu Nejvyššího soudu; navrhuje, aby Nejvyšší soud dovolání odmítl, popřípadě zamítl.

III. Přípustnost dovolání

20. Dovolání bylo podáno včas, osobou splňující podmínku podle § 241 odst. 2 písm. a) o. s. ř.; dovolací soud se proto zabýval jeho přípustností.

21. Podle § 236 odst. 1 o. s. ř. lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, jestliže to zákon připouští.

Podle § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu nebo která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak.

22. Tříčlenný senát číslo 23, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, dospěl při řešení otázky výkladu § 1987 odst. 2 o. z. k právnímu názoru odlišnému od toho, který byl vyjádřen v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. [28 Cdo 5711/2017](#). V něm Nejvyšší soud dospěl k závěru, podle něhož by měl být smysl a účel § 1987 odst. 2 o. z. „spatřován zejména v ochraně věřitele před tím, aby řízení o jím uplatněné pohledávce bylo zdržováno složitým prokazováním protipohledávek dlužníkůvých. Lze-li očekávat, že by námitka započtení vznesená podle § 98, věty druhé, o. s. ř. s ohledem na obtížnost zjišťování existence a výše započítávané pohledávky nepřiměřeně prodlužovala řízení o pohledávce uplatněné žalobou, je možné konstatovat nekompenzabilitu započítávané pohledávky pro nejistotu a neurčitost“.

23. Tříčlenný senát číslo 23 - maje uvedené závěry za nesprávné a dovozuje, že otázku, zda je pohledávka nejistá či neurčitá ve smyslu § 1987 odst. 2 o. z., lze posuzovat toliko z hmotněprávního hlediska - proto podle § 20 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákona o soudech a soudcích), rozhodl o postoupení věci k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu (dále jen „velký senát“). Velký senát pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

24. Dovolání je přípustné k zodpovězení jím otevřené otázky výkladu § 1987 odst. 2 o. z., v judikatuře Nejvyššího soudu dosud beze zbytku neřešené, a dále k řešení otázky výkladu ujednání článku V. odst. 11 smlouvy, již odvolací soud posoudil v rozporu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu.

IV. Důvodnost dovolání

I. K výkladu § 1987 odst. 2 o. z.

25. Podle § 1987 o. z. jsou k započtení způsobilé pohledávky, které lze uplatnit před soudem (odstavec první). Pohledávka nejistá nebo neurčitá k započtení způsobilá není (odstavec druhý).

Podle § 97 odst. 1 o. s. ř. žalovaný může za řízení uplatnit svá práva proti žalobci i vzájemným návrhem.

Podle § 98 o. s. ř. je vzájemným návrhem i projev žalovaného, jímž proti žalobci uplatňuje svou pohledávku k započtení, avšak jen pokud navrhuje, aby bylo přisouzeno více, než co uplatnil žalobce. Jinak soud posuzuje takový projev jen jako obranu proti návrhu.

26. Započtení představuje způsob zániku závazků, k němuž dochází buď jednostranným právním jednáním jedné strany vůči druhé, anebo dohodou obou dotčených stran. Jednostranné započtení umožňuje započítávající straně vynutit si (a to bez ohledu na vůli druhé strany) „uspokojení“ (vyrovnání) své pohledávky, aniž by byla nucena ji uplatnit u soudu. Občanský zákoník (i proto) upravuje řadu předpokladů, jejichž naplnění je nezbytné pro způsobilost jak aktivní pohledávky (tj. pohledávky užitá k započtení), tak i pasivní pohledávky (tj. pohledávky, proti které je započítáváno) k (především jednostrannému) započtení.

27. Jde-li o aktivní pohledávku, musí být (zásadně, viz § 1989 odst. 2 o. z.) splatná (§ 1982 odst. 1 věta druhá o. z.) a uplatnitelná u soudu (§ 1987 odst. 1 o. z.); občanský zákoník posléze uvedeným požadavkem brání především tomu, aby si věřitel aktivní pohledávky, jejíž splnění by se nemohl domáhat u soudu, vynutil její „uspokojení“ cestou jednostranného započtení. Aktivní (k započtení použitá) pohledávka dále nesmí být „nejistá nebo neurčitá“ (§ 1987 odst. 2 o. z.).

28. Nezpůsobilost aktivní pohledávky k započtení z důvodu, že jde o pohledávku „nejistou nebo neurčitou“, zavedl (až) nový občanský zákoník. Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku (sněmovní tisk číslo 362, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 6. volební období, 2010 - 2013, dále jen „důvodová zpráva“) k uvedenému ustanovení uvádí: „Nově se, v souladu se standardními úpravami, navrhuje výslovně stanovit, že jednostranně nelze započíst ani pohledávky nejisté nebo neurčité, neboť započtení sleduje odstranění vzájemných pohledávek zúčastněných osob, nikoli vyvolání nejasností a následných sporů. Vzhledem k tomu, že některé právní řády berou v úvahu skutečnost, že nominální hodnota pohledávky a její skutečná hodnota se liší, a proto podmiňují započitatelnost pohledávek i jejich likviditou, bylo zvažováno, zda obdobnou podmínku nepřevzít i do našeho práva. Výsledek odborných diskusí však toto řešení nepodpořil: proto návrh setrvává na střeoevropském standardu a otázku likvidity pohledávek výslovně neřeší.“

29. Text důvodové zprávy je do určité míry nejasný. Předně je zjevné, že pojmu „likvidita pohledávky“ dává odlišný význam, než jak je uvedený právní pojem standardně užíván. Důvodová zpráva likviditou rozumí „skutečnost, že nominální hodnota pohledávky a její skutečná hodnota se liší“. Právní význam pojmu „likvidita pohledávky“ je však odlišný; likvidní je pohledávka, kterou lze co do základu i výše snadno prokázat (zjistit), resp. pohledávka, o níž není rozumných pochyb (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. [28 Cdo 5711/2017](#)). Likvidní jsou zpravidla pohledávky přiznané pravomocným soudním rozhodnutím, pohledávky, které dlužník uznal (§ 2053 a § 2054 o. z.), pohledávky, k jejichž vykonatelnosti dlužník svolil v notářském zápise [§ 71a a násl. zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)], či pohledávky, jež lze relativně snadno (jak co do důvodu, tak co do výše) prokázat (zjistit). Uvádí-li tudíž důvodová zpráva, že občanský zákoník „otázku likvidity pohledávek výslovně neřeší“, je nutné toto konstatování vztáhnout toliko na

„likviditu“ v „ekonomickém“ (důvodovou zprávou popsaném) významu, nikoliv již ve významu právním.

30. Z důvodové zprávy pak nelze ani seznat, jaké „standardní úpravy“, v souladu s nimiž zákonodárce uvedené pravidlo zavádí, byly jeho předlohou. Přitom v právních rádech evropských zemí, jakož i v unifikačních projektech (Draft Common Frame of Reference, Principles of European Contract Law či UNIDROIT Principles for International Commercial Contracts) je otázka způsobilosti „neurčité či nejisté“ pohledávky k započtení řešena (a to i vzhledem k odlišnostem úpravy institutu započtení jako takového) rozdílně (ke srovnání jednotlivých přístupů viz např. Šilhán, J. Započtení pohledávky „nejisté nebo neurčité“. Právní rozhledy, 2018, číslo 22, s. 763 a násl., a částečně i rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. [28 Cdo 5711/2017](#)). Popsaná nejasnost neumožňuje zjistit, jaké (zahraniční či unifikované) právní úpravě se zákonodárce hodlal přiblížit, a nelze ji proto ani zohlednit při výkladu § 1987 odst. 2 o. z.

31. Nicméně důvodová zpráva alespoň objasňuje základní důvod, pro který bylo ustanovení § 1987 odst. 2 o. z. začleněno do občanského zákoníku; smyslem je zabránit tomu, aby započtení vyvolávalo „nejasnosti a následné spory“. Lze tudíž dovodit, že smyslem a účelem vykládaného ustanovení je ochrana věřitele pasivní pohledávky předtím, aby dlužník pasivní pohledávky zabránil jejímu uspokojení či toto uspokojení oddálil jednostranným započtením své sporné (nejisté či neurčité) pohledávky za věřitelem pasivní pohledávky, a dosáhl toho, že místo uspokojení pasivní pohledávky bude mezi stranami veden spor o existenci a výši aktivní pohledávky. „Nejistou nebo neurčitou“ ve smyslu vykládaného ustanovení je tudíž (zásadně, viz dále) právě pohledávka ilikvidní, tj. pohledávka, která je co do základu a/nebo výše sporná (nejistá), a jejíž uplatnění vůči dlužníku (věřiteli pasivní pohledávky) formou námitky započtení vyvolá (namísto jednoznačného, tj. oběma dotčenými stranami akceptovaného zániku obou pohledávek v rozsahu, v jakém se kryjí) spory o existenci či výši aktivní pohledávky.

32. Za nejistou či neurčitou nelze pohledávku považovat pouze proto, že ji dlužník neuznává (odmítá uhradit) nebo že je sporná (nejednoznačná) její právní kvalifikace; musí zde být objektivní nejistota, zda pohledávka vznikla a z jakého důvodu, popř. zda je splatná, kdo je jejím věřitelem či dlužníkem, jaká je její výše apod. (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. [28 Cdo 5711/2017](#), či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2019, sp. zn. [26 Cdo 4795/2017](#), uveřejněný pod číslem 23/2020 Sb. rozh. obč.). S ohledem na smysl a účel § 1987 odst. 2 o. z. je pak zásadně nutné míru nejistoty ohledně aktivní pohledávky posuzovat relativně, ve vztahu k pohledávce pasivní; za nejistou či neurčitou lze aktivní pohledávku považovat zpravidla toliko tehdy, je-li míra nejistoty ohledně ní vyšší než je tomu v případě pasivní pohledávky.

33. Současně platí, že výklad § 1987 odst. 2 o. z. nesmí bránit poctivému a spravedlivému uspořádání vztahů mezi dotčenými stranami (§ 2 o. z.). Vychází-li obě pohledávky (aktivní i pasivní) ze stejného právního vztahu (založeného např. stejnou smlouvou uzavřenou mezi stranami), nelze přehlížet, že proti právu věřitele pasivní pohledávky na její uhrazení zde stojí právo dlužníka (a věřitele aktivní pohledávky) na to, aby dříve, než bude nucen uhradit svůj dluh (plnit na pasivní pohledávku), byly spravedlivě posouzeny i širší souvislosti, za kterých vznikl (okolnosti celého vztahu). Vznikne-li z téhož vztahu více vzájemných pohledávek, odpovídá zpravidla rozumnému (spravedlivému) uspořádání poměrů mezi stranami, aby tyto pohledávky byly vzájemně započitatelné.

34. Při posuzování, zda je aktivní pohledávka „neurčitá či nejistá“ ve smyslu § 1987 odst. 2 o. z., je proto třeba vzít v úvahu i tuto skutečnost; lze-li s ohledem na okolnosti konkrétního případu považovat za spravedlivé, aby dříve, než dojde k uhrazení (resp. přiznání) pasivní pohledávky, bylo posouzeno, zda je její věřitel povinen plnit dluh z aktivní pohledávky, vzniklé ze stejného vztahu, není na místě poskytovat takovému věřiteli ochranu prostřednictvím § 1987 odst. 2 o. z. V takovém případě zpravidla není aktivní pohledávka „nejistá nebo neurčitá“ ve smyslu posledně označeného

ustanovení, přestože by ji jinak bylo možné považovat za ilikvidní (v literatuře srov. např. ŠILHÁN, J. op. cit. výše).

35. Jelikož vykládané ustanovení sleduje především ochranu věřitele pasivní pohledávky, je na něm, aby se případně dovolal neplatnosti jednostranného právního jednání, jímž dlužník proti pasivní pohledávce započítává svoji (aktivní) pohledávku za věřitelem (§ 580 odst. 1, § 586 o. z.); rozpor jednostranného započtení s § 1987 odst. 2 o. z. tudíž zakládá (zpravidla) toliko relativní neplatnost (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. [28 Cdo 5711/2017](#)).

36. Pro posouzení, zda jednostranné započtení odporuje § 1987 odst. 2 o. z., jsou přitom rozhodné toliko okolnosti, které tu byly v okamžiku, kdy je započtení (projev vůle dlužníka pasivní pohledávky) účinné. Účinnost právního jednání, která zpravidla nastává v okamžiku, kdy projev vůle dlužníka pasivní pohledávky dojde věřiteli (srov. § 570 a násl. o. z.), je přitom nutné odlišit od účinků tohoto právního jednání (k nimž dochází *ex tunc*, k okamžiku, kdy se obě pohledávky staly způsobilými k započtení – § 1982 odst. 2 in fine o. z.).

37. Ze shora popsaných závěrů se podává, že český zákonodárce upravil likviditu aktivní pohledávky jakožto hmotněprávní předpoklad započtení; není-li aktivní pohledávka „jistá a určitá“, odporuje započtení zákonu a je zpravidla (relativně) neplatné. Dovolá-li se věřitel pasivní pohledávky vůči dlužníku relativní neplatnosti jeho právního jednání (jednostranného započtení), účinky započtení nenastanou (pasivní pohledávka nezanikne).

38. Přesto, že je likvidita aktivní pohledávky hmotněprávním předpokladem jednostranného započtení, ochrana poskytovaná vykládaným ustanovením se prosadí zpravidla až v soudním řízení, v němž se věřitel pasivní pohledávky domáhá jejího splnění. Uplatní-li žalovaný dlužník pasivní pohledávky v tomto řízení námitku započtení a vznes-li žalobce (věřitel pasivní pohledávky) námitku relativní neplatnosti jednostranného započtení, musí soud posoudit, zda je započítávaná (aktivní) pohledávka jistá a určitá ve smyslu § 1987 odst. 2 o. z., a tedy způsobilá přivodit svým započtením (v rozsahu, v jakém se pohledávky kryjí) zánik žalobou uplatněné (pasivní) pohledávky.

39. Tak tomu zpravidla nebude tehdy, jeví-li se aktivní pohledávka jako objektivně sporná, tj. má-li žalobce proti této pohledávce relevantní věcné argumenty a vyžaduje-li zjištění (prokázání) této pohledávky co do důvodu nebo výše rozsáhlejší či složitější dokazování, jež by vedlo k neúměrnému prodloužení řízení o žalobou uplatněné (pasivní) pohledávce. V úvahu je přitom třeba vzít i stav řízení v okamžiku, kdy byla námitka započtení vznesena. Je-li námitka započtení vznesena v okamžiku, kdy je řízení teprve na začátku a prokazování skutečností rozhodných pro posouzení aktivní pohledávky nebude významně složitější, než je tomu v případě žalobou uplatněné pohledávky, bude zpravidla na místě závěr, že započtení neodporuje § 1987 odst. 2 o. z. (srov. výše k posuzování, zda je aktivní pohledávka „nejistá nebo neurčitá“). Naopak, námitka započtení uplatněná až na konci nalézacího řízení, či dokonce až jako obrana v exekučním řízení, obstojí pouze v případě, bude-li aktivní (započítávaná) pohledávka zcela nepochybná (nebude-li nutné k jejímu zjištění provádět žádné složitější dokazování).

40. Uvedené závěry se obdobně prosadí i tehdy, provede-li dlužník pasivní pohledávky započtení mimo soudní řízení o žalobě na splnění pasivní pohledávky (ať už před jeho zahájením či v jeho průběhu), a vznes-li v řízení námitku zániku žalobou uplatněné pohledávky v důsledku tohoto započtení. I v tomto případě jsou přitom pro posouzení, zda aktivní pohledávka vyhovuje požadavku § 1987 odst. 2 o. z., rozhodné okolnosti, které zde byly v okamžiku účinnosti právního jednání dlužníka (jednostranného započtení).

41. Byla-li aktivní pohledávka v okamžiku jejího započtení „nejistá a neurčitá“, a je-li započtení z tohoto důvodu neplatné, nic nebrání dlužníku pasivní pohledávky (věřiteli aktivní pohledávky), aby –

změní-li se okolnosti a dojde-li v mezidobí k „vyjasnění“ jeho (aktivní) pohledávky - započteť svoji (aktivní) pohledávku opětovně.

42. V projednávané věci odvolací soud shledal pohledávku dovolatelky na zaplacení smluvní pokuty „nejistou a neurčitou“ proto, že její prokázání „bude velmi náročné důkazně, tudíž i časově“. Přitom neuvedl, jaké okolnosti má pro posouzení pohledávky, již dovolatelka uplatnila formou námítky započtení, za sporné (neprokázané), ani nezohlednil, že jde o pohledávku z téhož vztahu (založeného stejnou smlouvou), z jakého uplatnil své pohledávky žalobce. Právní závěr odvolacího soudu (o nezpůsobilosti pohledávky uplatněné dovolatelkou k započtení) je tudíž přinejmenším předčasný.

II. K výkladu ujednání článku V. odst. 11 smlouvy.

43. Z ustálené judikatury Nejvyššího soudu k výkladu právních jednání a k posuzování jejich platnosti se podává, že

[1] Každé právní jednání, bez ohledu na to, zda se navenek jeví jako jednoznačné (jasné), zásadně podléhá výkladu. Je tomu tak již proto, že sám závěr o jednoznačnosti (jasnosti) určitého právního jednání je výsledkem jeho výkladu.

[2] Pro výklad jakéhokoliv právního jednání je podstatný jeho obsah, nikoliv např. jeho označení či pojmenování (§ 555 odst. 1 o. z.). Skutečnost, že osoba činící právní jednání jej nesprávně (např. v důsledku svého mylného právního názoru) označí, nemá při výkladu právního jednání zásadně žádný význam.

[3] Základní (prvotní) pravidlo výkladu adresovaných právních jednání formuluje ustanovení § 556 odst. 1 věty první o. z. Soud nejprve zkoumá (zjišťuje), jaká byla skutečná vůle (úmysl) jednajícího, a to při zohlednění všech v úvahu přicházejících (zjištěných) okolností.

[4] Skutečnou vůli (úmysl) jednajícího je třeba posuzovat k okamžiku, kdy projev vůle učinil (kdy se stal perfektním).

[5] Ochrana dobré víry adresáta právního jednání vyžaduje (a § 556 odst. 1 věta první o. z.), aby soud právní jednání vyložil jen podle takového úmyslu jednajícího, který byl anebo musel být adresátovi znám. Při zjišťování úmyslu jednajícího tudíž soud přihlíží toliko k těm okolnostem, které mohl vnímat i adresát právního jednání. Jinými slovy, pro výklad právního jednání je určující skutečná vůle (úmysl) jednajícího (která byla anebo musela být známa adresátovi), již je třeba upřednostnit před jejím vnějším projevem (např. objektivním významem užitých slov).

[6] Teprve tehdy, nelze-li zjistit skutečnou vůli (úmysl) jednajícího, postupuje soud podle pravidla vyjádřeného v § 556 odst. 1 větě druhé o. z.

[7] Ustanovení § 556 odst. 2 o. z. uvádí demonstrativní výčet okolností, k nimž soud při výkladu právního jednání přihlíží.

Za všechna rozhodnutí srov. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. [29 Cdo 61/2017](#) (jenž byl uveřejněn pod číslem 4/2019 Sb. rozh. obč.), a ze dne 18. 3. 2020, sp. zn. [23 Cdo 2070/2018](#).

[8] Strany se mohou při úpravě svých práv a povinností od právních norem soukromého práva odchýlit, jestliže to zákon výslovně nezakazuje. Výslovný zákaz může být buď přímý (viz např. § 1 odst. 2 část věty za středníkem, § 145, § 452 odst. 2 či § 1097 o. z.), anebo nepřímý. V případě nepřímého zákazu zákon odchylné ujednání stran reprobuje tím, že je prohlašuje za

neplatné, případně za zdánlivé, či určuje, že se k němu nepřihlíží. Příkladem nepřímého výslovného zákazu je ustanovení § 580 o. z., zakazující ujednání, jejichž nepřipustnost plyne ze smyslu a účelu určitého zákonného pravidla.

[9] Zakázána (nepřipustná) jsou podle § 1 odst. 2, části věty před středníkem o. z. pouze taková ujednání, která odporují smyslu a účelu určité právní normy, bez ohledu na to, zda tímto smyslem a účelem je ochrana veřejného pořádku, dobrých mravů, či jiných – v § 1 odst. 2 o. z. výslovně nezdůrazněných – hodnot.

Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. [29 Cdo 5719/2016](#), a ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. [29 Cdo 387/2016](#), uveřejněná pod čísly 152/2018 a 10/2019 Sb. rozh. obč., či rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 10. 6. 2020, sen. zn. [31 ICdo 36/2020](#).

44. Odvolací soud, aniž se pokusil provést výklad ujednání článku V. odst. 11 smlouvy v souladu s pravidly pro výklad právních jednání vyloženými výše, uzavřel, že se strany nedohodly na „automatickém odstoupení“ (takové ujednání by podle odvolacího soudu muselo být „daleko pregnantněji formulováno, aby nevzbuzovalo pochybnosti“). Již proto je jeho závěr, že nedošlo k zániku závazků ze smlouvy v souladu s (označeným) smluvním ujednáním, přinejmenším předčasný.

45. S ohledem na konstatování odvolacího soudu, že „zákon pojem automatického odstoupení od smlouvy nezná“, velký senát podotýká, že samotná skutečnost, že zákon s určitým ujednáním stran výslovně nepočítá, neznamená, že by takové ujednání strany nemohly uzavřít a že by jím neměly být vázány. Pouze tehdy, odporuje-li určité ujednání smyslu a účelu určité právní normy, lze uvažovat o jeho neplatnosti (pakliže to smysl a účel dotčené právní normy vyžaduje).

46. Jelikož právní posouzení věci co do řešení dovoláním otevřených otázek není správné (dovolací důvod podle § 241a odst. 1 o. s. ř. byl uplatněn právem), Nejvyšší soud, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.) a aniž se pro nadbytečnost zabýval vytýkanými vadami řízení, rozsudek odvolacího soudu v napadeném rozsahu (včetně závislého výroku o nákladech řízení) zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1 a odst. 2 věta první o. s. ř.).

47. V rozsahu, v němž směřovalo i proti čtvrtému výroku napadeného rozhodnutí o nákladech řízení, Nejvyšší soud dovolání neodmítl (jako objektivně nepřipustné) jen proto, že šlo o závislý výrok, jenž musel být zrušen při zrušení rozhodnutí ve věci samé.